בראשית

א. שוין געדענקט פיל מאל, אז דער פירוש פון רש"י על התורה, הגם אז ער קומט צו מפרש זיין פשוטו של מקרא — ווי רש"י אליין איז מדגיש כמה וכמה פעמים און גלייך אין די ערשטע סדרה[1]: „ואני לא באתי אלא לפשוטו"[2] — אנטהאלט ער אבער אויך „ענינים מופלאים"*[3] פון די אנדערע חלקי התורה, אפילו[3] אויך „רזין דאורייתא", וכידוע[4] דער וואהרט פון אלטן רבי'ן, אז „פירש"י אויף חומש איז יינה של תורה".

נאר בכדי צו קענען דערגרונטעווען זיך צו די „ענינים מופלאים" און „יינה של תורה" וואס אין פירש"י, מוז מען פריער דורכלערנען און פאר־שטיין דעם פירוש הפשוט. ווייל אויך זיי, די ענינים מופלאים און יינה של תורה, האט רש"י אריינגעשטעלט אין דעם פירוש לויט „פשוטו של מקרא"[5].

---

1) ג, ח. שם, כד (וראה שם, כב. ד, ח. ו, ג). ויתירה מזו: גם כש„אין המקרא אומר אלא דרשוני" (כי הפשט אינו מיושב בהמק־רא), משתדל רש"י לפרשו גם כפשוטו (ר"ש"י ריש פרשתנו (וראה משכיל לדוד שם). לקמן א, ד. ועוד).

2) ומה שמסיים שם (ג, ח) „ולאגדה כו'" (וכן מה שמביא כו"כ פעמים בפי־רושו „מדרשו" וכיו"ב) — בהכרח לומר (ע"פ הודעת רש"י עצמו כמצויין בהערה הקודמת) שכל המובא בפירושו עה"ת צ"ל ע"ד פשוטו של מקרא (אלא שבפשט גופא ישנם חילוקי דרגות).

ועפ"ז מובנת התמי' גדולה, שבכ"מ אומר רש"י „לא ידעתי" וכיו"ב*, אף שישנם שם מדרשי רז"ל**, וא"כ הול"ל: ומדר־שו, ורז"ל אמרו, בזה אנו צריכים לדברי אגדה (כבפרשתנו א, ד) — אלא שבמקומות אלה דרז"ל אינם ע"ד הפשט כלל וכלל — ולכן אין רש"י מביאם.

יתירה מזו: גם כאשר רש"י עצמו מב־

---

*) רושמי רשימות מציינים לפרש"י (עה"ת): בראשית לה, יג. שמות כה, כט. כו, כד. כז, י. ויקרא ח, יא. י, טו. יג, ד. במדבר כא, יא. כו, יג. כו, טז. דברים לג, כד. ועוד סוג מיוחד שרש"י כותב „לא ידעתי כו' ד"א כו'" ומפרש — או כיו"ב. והם: בראשית ל, יא. לב, טו. מג, יא. שמות כד, יג. כה, כא. כז, יט. כח, ד. ויקרא יד, יד. דברים יח, ב.

**) לדוגמא ויקרא כז ג. וראה תו"כ שם וערכין ד, ב. וע"פ הנ"ל סרה קושיית המפרשים שם. וראה ג"כ פרש"י תולדות כח, ה. ורמב"ן שם. ועוד.

אר ענין מסויים בגמרא — ומ"מ בפירושו עה"ת אומר „ואיני יודע" (לדוגמא: שמות כב, כח. וראה פירושו בתמורה ד, א ד"ה זו תרומה), ומובן ג"כ ע"פ הנ"ל.

*2) של"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).

3) הלשון „אפילו" הוא, לפי שחלק הסוד בתורה הוא חלק הכי (רחוק ו)נעלה מדרך הפשט (ראה לקמן סי"ג), אבל לאידך גיסא, ממאמר אדה"ז ש„פירש"י אויף חומש איז יינה של תורה" — אף ש„אני לא באתי אלא לפשוטו" — מוכח שישנה שייכות מיוחדת ביניהם.

כי כמו שבעולמות, עולם האצילות הנרמז בתיבת „אף" נסמך ל„עשיתיו" דוקא (ראה לקו"ת בלק סט, סע"ג), כן גם בד' חלקי התורה פרד"ס שהם כנגד ד' העולמות, חלק הסוד שבתורה — אצילות — שייך לחלק הפשט — עשי' (ראה לקו"ת ויקרא (ה, ד) שמביא שם הענין ד„אף עשיתיו" לענין השייכות דפנימיות התורה למקרא). ולהעיר מסדר הבנים בהגש"פ — שג"ז כנגד אבי"ע: חכם רשע כו' (משיחת ש"פ נח תשכ"ה — נדפס לקמן ע' 279).

4) היום יום ע' כד. וראה בארוכה אמ"ב שער הק"ש ספנ"ג ואילך, ש„יינה של תורה" הוא רזין דאורייתא. ע"ש.

5) וגם זה נרמז בהלשון „יינה של תורה". כי כמו שהיין כמוס תחלה בענביו, וכל מה שמתעכב יותר בענביו הוא הולך

ויש לומר, אַז אַזוי ווי רש"י האָט ניט געשריבן קיין באַזונדערע הקדמה צו זיין פֵּירוש (ווי עס האָבן געטאָן אַנדערע מפרשי התורה), איז די סברא מחייב, אַז ער האָט זי עכ"פ אָנגעדייטעט, ברמז, אין זיין ערשטן דיבור "אמר ר' יצחק לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית כו' ":

דורך דעם אונטערשטרייכן דעם סדר אַז פריער קומט בראשית ברא גו' און ערשט דערנאָך החודש הזה גו' און דורך זיין אָפּטייטשן דעם טעם פֿאַרוואָס תורה הויבט זיך אָן מיט "בראשית" (בכדי "שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים", זאָלן אידן וויסן וואָס זיי צו ענטפערן), גיט ער אויך די הקדמה וואָס ווייזט דעם סדר אין לימוד התורה[6]. אַז צום ערשטן דאַרף מען לערנען פשוטו של מקרא וואָס איז ענלעך צו "בראשית ברא גו' " — פשטות פון דער וועלט, און ערשט דערנאָך קען מען צוקומען צו די "ענינים מופלאים" און "ייגה של תורה" וואָס זיינען געגליכן צו "החדש הזה לכם" די מצות און הייליקייט וואָס אין דער וועלט (ראה לקמן סעיף יג).

ב. אויף דער שאלה פון רש"י "לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם", פרעגט דער רמב"ן: "בראשית ברא אלקים" איז דאָך דער שרש האמונה; און דער וואָס גלויבט ניט אין דעם (און דענקט אַז דער עולם איז אַ קדמון ח"ו) איז ער אַ כופר בעיקר און איז דערמיט אָפּגעריסן פון דער גאַנצער תורה — טאָ ווי איז שייך צו זאָגן אַז די תורה האָט זיך געדאַרפט גאָר אָנהויבן פון "החדש הזה לכם" און עס זאָל אין איר אינגאַנצן ניט דערמאָנט

ומתבונן בכחו, שלכן ענבים שלא נתבשלו כל צרכן אין יינן חזק (ראה אמ"ב שם פנ"ד), כן הוא גם בנוגע לסודות התורה שבפרש"י שכמוסים הם בהפשט שבו, וכל מה שמתעכבים (מתייגעים) יותר בהפשט באים יותר לגילוי "יינה ש"ת".

6) להעיר שגם בפשטות, פרש"י בדיבור זה הוא הקדמה כללית והסברה למה נכתבו כל הפרשיות שבסדר בראשית והפרשיות שבסדר שמות עד "החדש הזה לכם"*. ויתירה מזו: ב"לא הי' צריך להתחיל את התורה כו'" — מפרש גם ענינה של כללות התורה.

---

*) וי"ל שבתירוצו מורה רש"י ומתכוון ללמד וקובע שכל הסיפורים והענינים שבתורה ועד "לעיני כל ישראל" שבסיומה — יש בהם הוראה עד סוף כל הדורות, וכמו "אם יאמרו אוה"ע".

7) במפרשי רש"י כאן, שגם באם התחלת התורה היתה "החדש הזה לכם" היינו יודעים שהקב"ה ברא את העולם ממה שנאמר בעשה"ד "כי ששת ימים עשה ה' גו' " (רמב"ן כאן); או מצד הגיסים שראינו בעיונינו, שהם ראי' על חידוש העולם (גו"א כאן); או שהשאלה היא "שיהי' הענין מסור לקבלת ישראל ושלא יכתב בספר התורה" (בחי כאן). אבל:

א) מובן בפשטות, שהענין דמע"ב, מכיון שהוא שרש האמונה — דאוי שיכתב בתורה מפורש ובפרטיות* (וכמ"ש הבחיי עצמו: "לא רצה הקב"ה שיהי' הענין הגדול הזה מסור ביד הקבלה רק שתעיד עליו התורה"**), ובמכ"ש מזה שכתובים בתורה הניסים — הגם שאינם עיקר כ"כ כאמונת החידוש.

ב) לשיטה זו — אין צורך לכתוב מע"ב גם מטעם "שאם יאמרו כו' " — מכיון שגם בלאה"כ היו ישראל יודעים שהקב"ה ברא

---

*) ומ"ש "כי ששת ימים גו' " — ה"ז רק בדרך אגב בתור טעם למצות שבת.

**) בבחיי כאן, שזהו התירוץ "משום כח מעשיו הגיד לעמו". עיי"ש. אבל בפרש"י: "שאם יאמרו אוה"ע לישראל לסטים אתם כו' ".

וועלן? אז דער אויבערשטער האט באשאפן די וועלט"?

עד"ז קען מען אויך פרעגן אפילו בנוגע די סיפורים אינעם חלק התורה וואס פאר "החדש הזה לכם": אויך

את העולם, וישיבו להם "כל הארץ של הקב"ה היא כו'" ***.

8) בראש"מ כאן מתרץ, שאין תועלת בכתיבת מע"ב כי "האפיקורסים המאמינים בקדמות ומכחישים התורה, יכחישו גם בסיפור הברי־אה". אבל לפ"ז: א) כל הנסים שלדעת כמה נכתבו בכדי להוכיח חידוש העולם וכו' — לא הו"ל לכתוב. ב) גם בכדי להשיב לאוה"ע על טענתם אין תועלת בכתיבת מע"ב.

9) לכאורה הי' אפשר לתרץ הקושיא (וכן הקושיות שלאח"ז), שכוונת רש"י ב"לא הי' צריך להתחיל את התורה.. ומה טעם פתח בבראשית" היא, שהתחלת ופתיחת התורה צ"ל "החדש הזה לכם" מכיון "שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל", ובראשית גו' וכל שאר הפרשיות יכתבו אח"כ". אבל:

א) מפשטות אריכות לשון רש"י "לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם" משמע, שכל הפסוקים שנאמרו לפנ"ז לא היו צריכים להיות כתובים כלל בתורה.

ב) באם זוהי שאלת רש"י, אינו מובן תירוצו: גם באם בראשית וכו' הי' כתוב לאחרי "החדש" ישנה תשובה לט־ענת אוה"ע "לסטים אתם", וא"כ הדרא קושיא לדוכתה "מה טעם פתח בבראשית"? ובהכרח לומר, שבאם פרשיות אלו צריכות להיות בתורה — אין שייך להקשות (בדרך הפשט) "מה טעם פתח בבראשית", כי רוב העניינים שבתורה נכתבו ע"פ סדר הזמנים. וקושיית רש"י היא, שענינים אלו לא יהיו כתובים כלל.

ג) בפרש"י תהלים קיא, ו: כתב לישראל מע"ב . . שלא יוכלו האומות לומר לישראל גולנים אתם כו', הרי מפורש שאלולי הטעם ד"שלא יוכלו כו'" — לא הי' כותב מע"ב.

***) ברמב"ן כאן, שכוונת התשובה היא בנוגע לשאר הסיפורים דמע"ב. וכבר הקשה עליו הרא"ם, שלפ"ז "הוא בראה כדי נסבה". ולהעיר, שבנוסח פרש"י שברמב"ן ליתא תיבות אלו.

אין די וויטערדיקע פרשיות התורה, נאך החדש הזה לכם (וען מ'וויס שוין דעם ענטפער פאר אומות ה־עולם), געפינען זיך דאך (אויסער מצות און דינים) כמה וכמה סיפורים; און ס'איז במילא פארשטאנדיק (אויך אין דרך הפשט[10]) אז אויך סיפורי התורה אנטהאלטן א סך נויטיקע הוראות פאר יעדער אידן — היינט וואס איז רש"י'ס שאלה "לא הי' צריך כו'"[11], און וואס צוליב דעם נעמט ער אן אז די סיפורים וואס שטייען אין דער תורה ביז החדש הזה לכם זיינען אויסן צו לערנען אידן וואס צו אפענטפערן די אומות העולם, און ניט הוראות וואס אידן דארפן פון זיי ארויסלערנען פאר זיך גופא?

די קשיא וועלט נאך האלבער: עס זיינען דאך פאראן אין ספר בראשית אנזאגן אויף א צאל מצות, ווי פרי' ורבי', מילה, און גיד הנשה — איז ווי קען מען זאגן, אז די תורה וואלט זיך געדארפט אנהויבן ערשט פון "החדש הזה לכם" בעת אז דורכדעם

---

10) להעיר מזח"ג קנב, א (הובא במשכיל לדוד כאן). וראה גם סנה' צט, ב. חולין ס, ב. פרש"י וישלח לו, יב. האזינו לב, מז. ועוד.

11) במפרשי רש"י כאן, שמה שהוקשה לי' לרש"י "לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם" — אע"ג שאין סיפור א' בתורה שלא לצורך ח"ו — הוא, לפי שעיקר התורה אינה אלא למצותי'. אבל לפ"ז אינו מובן: א) א"כ הו"ל לרש"י להקשות כן גם על הסיפורים שלאחרי החדש הזה לכם (ולהעיר, שבחולין שם נזכרו כמה פסוקים שלאחרי "החדש"). ב) לפ"ז, גם מטעם "שאם יאמרו כו'" לא היו צריכים להיות כתובים פרשיות אלו בתורה מכיון שהיא "להורות לנו המעשה אשר נעשה" (וראה במפרשים שם, כמה נדחקו לתרץ

וואלטן פון איר אוועקגענומען ווערן אויך אט די דערמאנטע מצוות [12] ?

ג. דאס וואס אין תורה שטייען יע די אלע פרשיות וואס ביז "החדש הזה לכם", זאגט רש"י אז דער טעם דערפון איז: "משום כח [13] מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אוה"ע לישראל לסטים אתם [14] שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו".

אויך דאס איז שווער צו פארשטיין:

א) אט די נקודת ההסברה, אז "כל הארץ של הקב"ה היא (ווייל) הוא בראה", ווערט דאך פאר אונז איבערגאנצן קלאר שוין נאר פון דער התחלה פון פ' בראשית — און וויבאלד אזוי, צוליב וואס דארפן שטייען אין תורה אויך אלע אנדערע פרשיות וואס צווישן מעשה בראשית און "החדש הזה לכם" [15] ?

ב) אין וואס באשטייט איבערהויפט די טענה פון אוה"ע? מ'געפינט דאך [16], אז מלכתחלה (ווען נח האט פאנאנדערגעטיילט די לענדער צו זייענע זין) איז ארץ־ישראל געווען בחלקו של שם, נאר דערנאך האבן די כנענים (בני חם) איר איינגענומען פאר זיך. איז וואס פאר אן ארט האט די טענה פון די אוה"ע צו אידן: "לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים", אין דער צייט אז, אדרבה, א"י האט גאר מלכתחלה געהערט צו די קינדער פון

---

12) בנוגע למילה, י"ל שהיינו יודעים זה מהכתוב "וביום השמיני ימול גו'" (תזריע יב, ג). אבל המצות פו"ר וגדה"נ — הרי כתובים הם רק בספר בראשית *.

בגו"א כאן: דאם הי' מתחיל החדש הזה לכם היו כתובים מצות אלו אחר "החדש". אבל מפשטות לשון רש"י לא משמע כן, וכנ"ל הערה 9.

13) לשון הכתוב תהלים שם.

14) מפרשי רש"י הקשו: והרי כנען עבדו של שם הי' כדכתיב (נח ט, כו) "ויהי כנען עבד למו", ומה שקנה עבד קנה רבו (רש"י תולדות כו, לז) ולמה ייקראו "לסטים"? אבל מובן, שאמירתו של נח "עבד עבדים גו' ויהי כנען עבד למו" היא קללה, ואין שייך לומר שע"י קללה זו נעשה כנען לעבד (אבל צע"ק בפרש"י נח ט, כה: להיות משמש) ובמילא אין שייך לומר ש־ארץ כנען היתה קנוי' כבר לישראל. וראה פרש"י נח ט, כו. ט, כז. לך יג, ז. טו, טז. וראה לקו"ש חט"ו ע' 204.

---

*) בסנה' נט, ב איתא, שפו"ר נשנית בסיני בהכתוב (דברים ה, כז) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם. אבל בדרך הפשט, אף את"ל שפי' "לאהליכם" הוא לנשותיכם (ראה רש"י בהעלותך יב, א שם, ח) — הרי אי"ז ציווי כ"א רשות (שהותר להם לשוב לאהליהם משא"כ משה) וכמסקנת הגמ' שם (ראה רש"י שם ד"ה לכל דבר).

---

15) בגו"א כאן "שאם הי' נכתב פ' בראשית בלבד.. ישיבו האומות שקר אתם דוברים.. שאין הקב"ה עושה דינא בלא דינא, כי למה יטול הארץ מן האומות ויתן לישראל", עיי"ש באריכות. אבל

א) מלשון רש"י "כל הארץ של הקב"ה היא כו' ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" משמע, שהתשובה (על טענת אוה"ע) שבכל הפרשיות עד החדש, הוא רק הענין שהארץ שלו היא ולכן בר־שותו לעשות בה כפי מה שרוצה — אבל לא ביאור הטעם למה נטלה מהם ונתנה לנו.

ב) אדרבא — ל' רש"י ברצונו משמע שזהו דבר שברצון (ולא שמוכרח ע"פ דין וטעם).

ג) הטעם שנטלה מהם מפורש בפ' אחרי (אחר פ' החדש) "ואפקוד עונה עלי' ותקיא הארץ גו'". [ובפרט שטעם זה מובן יותר מהטעם שנרמז בהפרשיות שלפני החדש, כי בעת שהבטיח הקב"ה לאברהם לתת את הארץ לזרעו — "לא שלם עון האמורי", ויש (קצת) מקום לטענה — למה הבטיח אז שיתן את הארץ לזרעו של אברהם].

16) פרש"י לך יב, ו. (וכבר העירו מפרש"י שלח יג, כב. ואב"מ).

שם [17], און די כנענים זייענען די וואס האבן דאס צוגעגזלט פון זיי [18]?

ג) גזל איז איינע פון די ז' מצות בני נח [19]. און אויב כיבוש מלחמה (ווי עס איז געווען באַ יהושע'ס איינגענעמען א"י) מיינט גזל, שטעלט זיך די שאלה: פאַרוואָס געפינט מען ניט אין ערגעץ אַז אַ געוויסע אומה [20] זאָל נענש ווערן פאַר דעם וואָס זי האָט כובש געווען אַ לאַנד (און מענטשן) פון אַ צווייטער אומה? דערפון איז קענטיק אויך אין פשטות [21], אַז כיבוש מלחמה גייט ניט אַריין אינעם גדר פון גזילה און עס פאַלט במילא אַפ דער גאַנצער יסוד פון דער טענה "לסטים אתם שכבשתם כו'".

ד. אויך אין דעם ענטפער אויף דער טענה פון די אוה"ע — "כל הארץ כו' הוא נתנה כו' " — פאַדערט זיך ביאור:

א) צו וואָס איז רש"י מדגיש אין דער פאַרענטפערונג, אַז "כל הארץ של הקב"ה היא", בעת אַז די טענה פון אוה"ע איז בלויז אויף די "ארצות שבעה גוים"?

ב) צום משך און אויספיר פון "ונתנה לאשר ישר בעיניו כו' " זיינען לכאורה נויטיק בלויז די ווערטער "כל הארץ של הקב"ה היא" (וואָס קלערן אויף, אַז וויבאַלד "כל הארץ" געהערט צום אויבערשטן — האָט ער דעריבער די "רעכט" זי צו געבן וועמען ער וויל); און דאָס וואָס רש"י איז מוסיף "הוא בראה", איז עס לכאורה נאָר אַ הסברה אויף "כל הארץ כו' " (זי געהערט צו אים, ווייל ער האָט זי באַשאַפן [22]). אָבער לויט דעם האָט רש"י געדאַרפט זאָגן דעם לשון אין אַ פאַרקערטן סדר: "הקב"ה ברא את הארץ והיא שלו". פאַרוואָס

---

17) ברא"ם כאן, שטענת "לסטים אתם" היא — "שלא נתתם החלק המגיע לשאר בני שם". אבל פשטות הלשון "שכבשתם ארצית שבעה גוים" לא משמע כן כלל.

18) בב"ר פ"א, ב: "וישראל משיבין אותן.. הלא בזוזה היא בידכם הלא כפתורים כו'". אבל מענה זו היא רק שאוה"ע אין להם לטעון "לסטים אתם", כי מום שבך אל תאמר לחברך (ראה רא"ם כאן), ואי"ז תשובה על הטענה עצמה, כי זה שכפתורים גזלו את הארץ מהעוים אינו מתיר שישראל יקחו אותה. משא"כ ע"פ ההסברה שבפנים — כיבוש א"י אינו גזילה.

19) סנה' נו, סע"א. רמב"ם הל' מלכים רפ"ט. וכ"ה גם בדרך הפשט, שהרי "דור המבול לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל" (רש"י בח ו, יג).

20) ועד שאפילו דוד המלך כבש כמה ארצות שאינם מכלל תחום א"י קודם כיבוש א"י *. ואין שייך לומר ע"ז "ברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" — שהרי עשה "שלא כתורה" (ספרי עקב יא, כד).

21) ראה שו"ע אדה"ז סתרמ"ט ס"י, וש"נ. ולהעיר גם מפרש"י חקת כא, כו. דברים ב, כג.

---

*) אבל הארצות שכבשו לאחר כיבוש א"י, נכללים ב"וברצונו כו' נתנה לנו" (ראה ספרי עקב שם. פרש"י יהושע א, ג. וראה לקמן הערה 37).

22) ומכיון שבעלות הקב"ה על הארץ הוא מצד ש"הוא בראה", לכן גם לאחר שנתנה להם * נשארת היא ברשותו ויכול ליטלה מהם. (ובדוגמת "כי לי הארץ" — בהר כה, כג).

*) בחזקוני כאן: "לא נתנה להם לחלוטין, דאל"כ היך חוזר ממתנתו". אבל ממ"ש רש"י (לך טו, טז) "כי לא שלם עון האמורי — להיות משתלח מארצו . . עד שתתמלא סאתה", מוכרח שהנתינה להם היתה נתינה גמורה, אלא שאח"כ נפרע מהם ונטל מהם את ארצם. (אלא שמ"מ צריך גם להמעם ד"כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה" — כי (נוסף לזה, שבאם אין הארץ שלו אין לו רשות ליפרע מהם בענין שאינו שלו) זהו הטעם למה ש"נטלה מהם ונתנה לנו" באופן שנשלל מהם כל זכותם, כדלקמן סעיף ז').

שטעלט ער אַוועק די ווערטער „הוא בראה" נאָך „כל הארץ של הקב"ה היא" ובסמיכות צו „ונתנה כו' ", וואָס דערפון איז משמע אַז „הוא בראה" באַציט זיך (אויך) צו „ונתנה כו' " (ובפרט אַז ער שרייבט „ונתנה" מיט אַ ו"ו החיבור)?

ג) מיט די ווערטער „ונתנה לאשר ישר בעיניו" מיינט רש"י לכאורה דעם זעלבן תוכן ווי אין דעם וואָס ער זאָגט וויטער „ברצונו נתנה להם וברצונו.. נתנה לנו". נאָר פריער זאָגט ער בכללות — אַז דער אויבערשטער האָט געגעבן א"י צו דעם וואָס איז אים געווען געפעלן, און דערנאָך טייטשט ער אויס בפרטיות — מיט זיין ווילן האָט ער זי (פריער) געגעבן „להם" און מיט זיין ווילן האָט ער זי געגעבן (דערנאָך) „לנו". איז ניט מובן[23]: צוליב וועלכן טעם דאַרף רש"י זאָגן צוויי מאָל די זעלבע זאַך (פריער בכללות און דערנאָך בפרטיות)?

ד) בכדי צו קענען ענטפערן אויף דער טענה „לסטים אתם" איז לכאורה נויטיק צו וויסן בלויז ווי אַזוי ס'איז געקומען די בעל־הבתישקייט פון אידן אויף די „ארצות שבעה גוים", אַז דאָס איז ניט מחמת דעם וואָס אידן אַליין האָבן אָט די לענדער כובש געווען, נאָר ווייל דער אויבערשטער (וואָס „כל הארץ של הקב"ה היא") האָט זיי געגעבן צו אידן. וואָס איז אַבער דאָ נוגע דער פרט פון „ברצונו.נתנה להם" וואָס רש"י זאָגט בפירושו?

23) וגם: מלשון „לאשר ישר בעיניו" משמע, שהאומה לה נתן את הארץ היא „ישר בעיניו". ולכאורה: א) מאי נפק"מ לכאן? ב) איך שייך לומר כן על אוה"ע ובפרט על „ארור כנען"? — וא"כ ספי הול"ל „ונתנה למי שרצה"?

אין פלוג קען מען אײַנלערנען, אַז רש"י איז דערמיט אויסן צו שולל זיין אַ טענה וואָס קען געמאַנט ווערן מצד אוה"ע: ווי אַזוי האָט מען פאָרט רעכט אַוועקצונעמען פון זיי דאָס לאַנד וואָס האָט געהערט צו זיי? און דערויף איז רש"י מדגיש, וויבאַלד אַז די געהעריקייט פון א"י צו אוה"ע איז נאָר מצד דעם וואָס דער אויבערשטער „ברצונו נתנה להם", האָט ער שוין במילא אויך די „רעכט" זי צוצונעמען פון זיי און אַוועקגעבן צו אידן.

איז אַבער אַזוי שווער צו זאָגן, ווייל אי משום הא איז אדרבה: ווען רש"י שרייבט ניט ברצונו נתנה להם (נאָר זיי האָבן דאָס, כאילו, אַליין געגומען) — איז נאָכדעם ווי ס'איז שוין באַוואָרנט געוואָרן אַז „כל הארץ של הקב"ה היא", און טראָץ דעם וואָלטן די אומות „אַליין" גענומען א"י פאָר זיך, ניט לויטן רצון פון אויבערשטן כביכול, וואָלטן זיי דאָך דעמאָלט איבערהויפט ניט געהאָט קיין שום בעל־הבתישקייט אויף א"י — און דאָן וואָלט נאָכמער געווען פאָר־שטאַנדיק פאַרוואָס מ'קען זי צונעמען פון זיי.

ה) מיטן לשון „ברצונו" מיינט רש"י צו זאָגן, אַז דאָס וואָס א"י איז פריער געווען ביי די שבעה גוים און דערנאָך ביי אידן, איז עס ניט בלויז אַן אויסדרוק פון השגחה פרטית מאתו ית' ווי אַלע מאורעות וואָס פאַסירן אין וועלט, נאָר אַז אויף דעם איז געווען אַ רצון מיוחד[24], דאַרף מען פאַרשטיין: בנוגע צו

24) דאל"כ, א"ז תשובה על הטענה „לסטים אתם" — שהרי כשגוזלים חפץ ממישהו, ה"ז ג"כ בהשגחה פרטית, ובכ"ז — הרי זה גזילה.

„ונתנה לנו" איז פֿאַרשטאַנדיק די הדגשה פון „וברצונו", ווי מען גע־פינט אין פיל ערטער, אַנהויבנדיק פון ברית בין הבתרים, אַז דער אוי־בערשטער האָט געוואָלט אַז א"י זאָל זיין ביי אידן; אָבער דאָס וואָס רש"י זאָגט „ברצונו" ביי „נתנה להם" איז קשה: וואו געפינט מען[25] אַז דער אויבערשטער האָט געוואָלט אַז בני חם זאָלן כובש זיין ארץ־ישראל פון זרעו של שם?

ה. איז דער ביאור בכל זה:

דאָס וואָס אידן זיינען אויסגע־טיילט געווארן לגמרי פון אַלע פעלקער בנוגע תורה ומצות, האָט זיך אויפ־געטאָן (בעיקר) ערשט ביי מ"ת, וואָס דאָן איז געווארן דער „והייתם לי סגולה מכל העמים"[26]; און אין אַ מער כללות'דיקן אופן איז די אויסטיילונג פאַרגעקומען ביי יציאת מצרים, וואָס איז פאַרבונדן מיט מ"ת[27], ווען זיי זיינען אָנגעזאָגט געווארן אויף דער מצוה פון „החדש הזה לכם".

און אע"פ אַז אויך די מצוות מילה און גיד הנשה, אויף וועלכע מ'איז נצטווה געווארן נאָך אַ סך פריער פון יצי"מ, זיינען געגעבן געווארן בלויז צו בני אברהם יצחק ויעקב[28] — וויבאַלד אָבער אַז דער ציווי פון די

25) ואפילו באם ישנו מקור לזה — למאי נפק"מ (להתשובה על הטענה לסטים אתם) להדגיש שהנתינה להם* היא „ברצונו"?

26) יתרו יט, ה.

27) שמות ג, יב.

28) בגמרא (סנה' נט, ב. וכ"ה ברמב"ם הל' מלכים פ"י ה"ח) „לרבות בני קטורה". אבל בפרש"י (פשוטו של מקרא) לך יז, יט: יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום כו'.

*) בנוגע ל„נתנה לנו" — ראה הערה הקודמת.

דאָזיקע מצות איז ניט געווען אין אַ זמן און ביי אַ געלעגנהייט וועל־כע האָבן אַ פאַרבונד מיט מ"ת, קומט אויס אַז אַט־די מצות זיינען צו זיי געגעבן געווארן ניט אַלס צו אויסגע־טיילטע אידן, נאָר אַלס אַ באַזונדער סוג אין בני־נח[29] (בדוגמא ווי די אָנגאָגונגען (צו די בני ישראל) בנוגע צו בני עשו, עמון און מואב[30] — וואָס דערמיט זיינען זיי, בני עשו וכו' אויסגעטיילט געווארן פון צווישן די אומות העולם גופא).

לויט דעם ווערט מובן די קשיא פון רש"י, אַז די תורה האָט זיך געדאַרפט אָנהויבן פון „החדש הזה לכם": וויבאַלד אַז „תורה" באַדייט — ציוויים און הוראות[31] וועלכע זיי־נען געגעבן געווארן צו בני ישראל אַלס אידן, דאַרף במילא אויסקומען, אַז די אַלע פריערדיקע ציוויים און הוראות דורך וועלכע אידן זיינען נאָך ניט אַרויס פון (זייער באַזונדער סוג צווישן) די בני־נח, האָבן געדאַרפט אַדער פאַרשריבן ווערן אין אַ ספר בפני עצמו, אַדער פאַרבלייבן במסורה (אַזוי ווי די ז' מצות ב"נ ביז מ"ת), אָבער ניט זיין פאַרשריבן אין תורה ווי אַ הוראה צו אידן אַלס אידן.

ו. אויף דעם ענטפערט רש"י, אַז דאָס וואָס די תורה הויבט זיך אָן פון בראשית, איז עס צוליב טעם וואָס דערמיט גיט תורה אַ הוראה פאַר אידן וואָס צו אָפּענטפערן אויף דער טענה פון אוה"ע „לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים".

29) ראה בארוכה לקמן ע' 143 ואילך.

30) דברים ב — ד, ה, ט, יט. כג — ד, ח, ט.

31) זח"ב נג, ב. גו"א ריש פרשתנו בשם הרד"ק.

און הגם אַז כיבוש מלחמה איז ניט קיין גזילה (כנ"ל ס"ג) — פונ־דעסטוועגן, וועו ניט דער ענטפער פון „כח מעשיו כו'", וואָלטן די או־ה"ע נאָך אַלץ אין אַ געוויסער מאָס געקענט טענה'ן „לסטים אתם כו'", ווייל ביים איינעמען ארץ ישראל דורך אידן איז איר איבערגיין פון רשות האומות צום רשות פון די אידן, להבדיל, געווען אין אַ ספעציעלן אופן אין אַ פיל טיפערן אופן ווי דער כיבוש־איבערגאַנג מרשות לרשות ביי אַנדערע לענדער, כדלהלן.

ז. וועו אַ געוויסע זאַך גייט איבער פון איין מענטשן צו אַ צווייטן, דורך וואָס פאַר אַ קנין עס זאָל ניט זיין (מכירה, מתנה, כבוש מלחמה, א.אַ.וו.), ווערט דער עצם מהות פון דער זאַך ניט באַווירקט אַדער גע־ענדערט דורך דעם איבערגאַנג: די זאַך אַליין דריקט ניט אויס קיין באַ־זונדערע שייכות צום רשות פון דעם אַדער יענעם מענטשן, אַדער אַן ענ־דערונג אין דעם; ס'איז ניט מער וואָס איר אויסערלעכע[31] צוגעהער־קייט בייט זיך ביים איבערגיין פון איין מענטשן צום צווייטן.

אַנדערש איז אַבער דער כיבוש פון א"י, וואָס זינגט אידן האָבן אייגנע־נומען די „ארצות שבעה גוים" איז פאַרגעקומען אַ שינוי אין דעם עצם מהות פון דער לאַנד: פריער איז עס געווען אַ לאַנד גלייך ווי אַלע לענדער[32], וואָס האָט געקענט גע־הערן צו יעדן פאָלק, און זינגט דעם כיבוש פון אידן איז דאָס לאַנד גופא פאַרוואַנדלט געוואָרן זיין ארץ־ישר־אל, ס'איז געוואָרן אַ אידיש לאַנד דורך און דורך און במילא אויף שטענ־דיק, אַזוי אַז דאָס קען מער ניט געהערן צו אַן אַנדער פאָלק[*32]; באמת — קען זי שוין קיין מאָל ובשום אופן ניט צוגענומען ווערן פון אידן. און דעריבער, אַפילו בזמן הגלות, ווען „גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו"[33], ווערט זי געהופן „אר־צנו"[*33] און „אדמתנו" (אונזער לאַנד און אונזער ערד); און נאָך מער: לא ישבו בארצך, אַ גוי טאָר ניט באַ־זעצן זיך אין א"י[34].

ווען דער בן (חמש ל)מקרא לערנט אין מקרא (חומש) ווען דער שייכות פון אידן און ארצות שבעה גויים: ודור[35] רביעי ישובו הנה גו' לזרעך נתתי את הארץ הזאת — ווייס ער שוין פון פריער[*35] אַז דאָס איז „ל־זרעך עד עולם".

און אין דעם גופא באַשטייט די סיבת הטענה פון די אוה"ע „לסטים

---

*31) ראה פרש"י ח"ש (כג, יז): תקומה כו', ואפילו זה אינו „פשוטו של מקרא (שהוא) ויקם . . למקנה".

32) אף שגם אז הי' בה קדושה (ראה רש"י תולדות כו, ב), הרי לא היתה אז ארץ־ישראל (ראה רש"י לך יג, ז. טו, טז), וגם — לא הי' אז הקדושה בנוגע למצות התלויות בארץ וכיו"ב. וראה מכילתא ב־תחלתה: עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כו'. וראה לקו"ש חט"ו ע' 201.

*32) ע"ד: ושממו עלי אויביכם (אע"פ ובעת שהם) היושבים בה (בחוקותי כו, לב), ובכ"מ.

33) נוסח התפלה — מוסף דיו"ט.

*33) ראה בחוקותי (כו, לב־ג): והשי־מותי . . הארץ ושממו עלי אויביכם היוש־בים (בהתיישבות — ראה פרש"י ר"פ וישב) עלי' . . והייתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה.

34) משפטים כג, לג. רש"י ואתחנן ז, ב. וראה גם רמב"ם הל' ע"ז פ"י ה"ג וד'. (ובהלכה ו' שם כתב „כל הדברים האלו . . בזמן שגלו ישראל כו' או שיד עכו"ם תקיפה כו' אבל כו'").

35) לך (טו, טז־יח) ובפרש"י (טו, יח).

*35) לך יג, טו.

אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים״: אויך אוה״ע ווייסן, אז ווי נאר די אידן האבן דעמאלט איינגענומען די ״ארצות שבעה גוים״, זיינען די ארצות געווארן ארץ־ישראל אויף שטענדיק, אזוי אז דאס לאנד קען שוין מער ניט גע־הערן צו זיי, צו אומות העולם[36]. און טאקע מחמת דעם טענה״ן זיי ״לס־טים אתם״: וויבאלד אז אידער די אידן האבן זי כובש געווען, איז זי געווען א לאנד ווי אלע לענדער[32] וועלכע קענען געהערן צו יעדן פאלק, האבן דעריבער אידן ניט געהאט קיין רעכט איינצונעמען א״י אויף אזא אופן אז זי זאל פון די אוה״ע צוגע־נומען ווערן לחלוטין — דאס איז א גזילה, רויבעריי, טענה״ן זיי.

און אויף דעם קומט דער ענט־פער ״כל הארץ של הקב״ה היא, הוא בראה״: וויבאלד אז דער אויבער־שטער האט זי באשאפן און אויפ־געמאכט איר גאנצע מציאות, איז דאך זעלבסטפארשטענדלעך אז ״כל הארץ של הקב״ה היא״, אז די גאנ־צע ערד (ד.ה. אינעם מובן פון אי־כות*[36] — ניט בלויז אויסערלעך, נאר אויך איר פנימיות און עצם מהות) איז דעם אויבערשטנס — און ווי־באלד אזוי, האט ער דאך די רעכט אומצובייטן איר עצם ווען פון אזא וואס קען געפונען ווערן ״ארצות ה־גוים״ אויף אזא וואס איז אויסשליס־לעך ארץ־ישראל[37].

ח. אבער אויך דער הסבר פון ״כל הארץ של הקב״ה היא״ איז נאך ניט אינגאנצן געגנוג צו מבטל זיין זייער טענה ״לסטים אתם כו״:

---

36) ע״פ ז יומתק ל׳ רש״י ״שאם יאמרו אומות העולם״ — כל האומות (דלכאורה, מאי איכפת להו לשאר האומות מה שכבשו ישראל ארצות שבעה גוים* ?) — כי [נוסף למה שי״ל, שגם בדרך הפשט, האיסור ד״לא ישבו בארצך״ הוא בנוגע לכל האומות, שהרי גם בהם שייך הטעם שבכתוב ״פן יחטיאו אותך לי״ (וראה תוד״ה דאמר (ע״ז כ, א), ש״אין שום טעם לחלק בין שאר עובדי כוכבים לו׳ עממים״) — אפילו את״ל שהאיסור ד״לא ישבו בארצך״ קאי רק על ״יושבי הארץ״ שבפסוק הסמוך] פשוט שמהעת שכבשו ארץ שבעת גויים, נעשית הארץ לארץ־ישראל, ואין לשום אומה זכות בה (אפילו אם אינם אסורים לשבת בארצנו).

*) אף שבדוחק י״ל, שכוונתם בזה היא למנות ולהקניט את ישראל.

37) ע״פ מ״ש בפנים, יובן מ״ש הרמב״ם (הל׳ תרומות פ״א ה״ג): ״הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען.. אע״פ שמלך ישראל הוא וע״פ ב״ד הגדול הוא עושה אינו כא״י לכל דבר.. מפני שכבש אותם קודם שיכבוש כל א״י.. ואילו תפס כל ארץ כנען לגבולותי׳ ואח״כ כבש ארצות אחרות הי׳ כיבושו כולו כא״י לכל דבר״

— דלכאורה: מכיון שקדושת א״י היא גם בארצות שמחוץ לארץ כנען כשכבשום לצורך כל ישראל, והרי כיבושו של מלך ישראל הוא כיבוש רבים (שם ה״ב), מאי איכפת לן שכבשן קודם שיכבוש כל א״י?

— כי הקדושה דא״י אינה מצד הכיבוש (לבד) כ״א (ובעיקר) מפני שהקב״ה ״נתנה לנו״, ולכן, הארצות שכבשו לאחרי כיבוש כל א״י ה״ה בכלל ״לכם יהי״ ו״לכם נתתיו״ (עקב יא, כד. יהושע א, ג (וברש״י שם: ״יהי׳ קדוש״)), והם ״כארץ ישראל שכבש יהושע לכל דבר״*, משא״כ הארצות שכבשו לפנ״ו, מכיון שהכיבוש הוא ״שלא כתורה״ (ספרי עקב שם), אף שנקנו לישראל מצד הקנין דכיבוש מלחמה — אינם בכלל ״נתנה לנו״.

*) לשון הרמב״ם הל׳ מלכים פ״ה ה״ו. וצ״ע ברדב״ז הל׳ תרומות שם.

ווען די תביעה פון „לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים" וואלט באשטאנען ניט מער ווי דאס, וואס די אידן האבן צוגענומען פון די „שבעה גוים" א לאנד וואס בפועל האט עס פריער באלאנגט צו זיי — וואלט דאן געווען פארשטאנדיק, אז היות ווי די געהעריקייט פון לאנד איז צו זיי געקומען פון אויבערשטן, האט ער דעריבער די „רעכט" צו־צוגעמען עס צוריק פון זיי;

וויבאלד אבער אז די טענה פון די אוה"ע באציט זיך אויף דעם, וואס אידן האבן צוגענומען דאס לאנד פון אלע אומות העולם[38], ד. ה. דאס וואס זיי אלע האבן געהאט א געוויסן „זכות" בכח אינעם לאנד (אזוי ווי אויף אלע לענדער וועלכע קענען געהערן צו יעדן פאלק) און אט דער זכות איז דאך צו זיי געקומען גלייך ביים באשאף פונעם לאנד, אז מלכתחלה איז עס באשאפן געווארן אלס א (וואכעדיקע[39]) לאנד וואס קען געהערן צו יעדן פון אלע פעלקער — קומט דאך אויס, אז דער דאזיקער זכות איז ביי זיי ניט קיין געעבענער, נאר אזא וואס ווערט פון זיך אליין, בדרך ממילא, מצד דעם עצם מהות פון ארץ ווי דאס איז מצד הבריאה;

און דאס גיט זיי שוין אן ארט צו טענה'ן „לסטים אתם": ווי אזוי האט מען געהאט די רעכט צוצוגעמען פון זיי דעם „זכות" אין לאנד וואס „קומט" זיי מצד עצם מהות פון יעדער לאנד?!

און בכדי צו באווארענען די טענה, איז רש"י מוסיף „הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו", אז דער אויבער־שטער, באלד ווי ער האט באשאפן ארץ ישראל — „בראה ונתנה" — האט ער איר דאן אפגעגעבן (במחשבה) „לאשר ישר בעיניו", ד. ה. צו אידן*[38]. הייסט עס, אז דער „זכות" וואס די אוה"ע האבן פריער געהאט איבער א"י, איז (ניט מצד דעם עצם מהות פון א"י, נאר) בלויז ווייל (דערנאך[39]) „ברצונו נתנה להם" — און דאס וואס ער האט זיי געגעבן, האט ער דערנאך „רעכט" אפצונעמען פון זיי — „נטלה מהם ונתנה לנו".

ט. אבער דא שטעלט זיך די שאלה לאידך גיסא: אויב אז מלכתחלה, בעת הבריאה, האט דער אויבערשטער אפ־געגעבן א"י „לאשר ישר בעיניו", ד.ה. אז ער האט זי באשאפן אלס ארץ־ישראל, וואס איר עצם וועזן איז שולל זכויות פון אלע אוה"ע, קומט דאך אויס, אז דערמיט וואס דערנאך „נתנה להם" האט ער ח"ו באפ'עולה'ט די אידן מיט דעם וואס ער האט ביי זיי צוגע־נומען (זאל זיין אפי' נאר צייטווייליק) זייער עצמיות'דיקן זכות פון לאנד; און וויבאלד אז אזוי קען מען ניט זאגן, איז דאך דערפון לכאורה געד־רונגען אז בעת הבריאה איז די נתינה

38) ומ"ש רש"י „שכבשתם ארצות שבעה גוים" — אף שטענת אוה"ע היא ששללו הזכות של כל האומות [ובפרט באם נאמר שטענה זו היא גם בנוגע ל„כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם" (ראה הערה הקודמת)] — י"ל, שכתנתו בזה לומר שטענת אוה"ע באה דוקא לאחרי שכבשו ישראל ארצות שבעה גוים. משא"כ לפנ"ז, גם לאחרי שכבשו ארץ סיחון ועוג, לא היו יכולים לטעון „לסטים אתם", כי לא נעשתה אז עדיין ל„ארץ־ישראל" (ראה לקו"ש ח"ט ע' 14 הערה 4) ובנוגע לעצם הכיבוש — הרי כיבוש מלחמה אינו גזל, כבפנים.

*38) שרק הם נקראו „עמו" — כבפרש"י לפני זה. וכן בד"ה הסמוך: בשביל ישראל כו'.

39) לאחר זמן רב — ראה פרש"י לך יב, ו.

ניט געווען „לאשר ישר בעיניו" — בלייבט דאך טענת האומות.

— דעריבער איז רש"י מדגיש: „ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" — דער זעלבער רצון — דער ערשטער „ברצונו" מיינט דאס זעלבע ווי דער צווייטער „וברצונו", ד.ה. דער אויבערשטער איז מלכתחלה געווען „ברצונו", אז די צייטווייליקע נתינה פון א"י „להם" זאל צופירן צו דער מטרה פון דער נתינה „לנו"; אז זי זאל ווערן ארץ ישראל (בפועל ובגילוי) ערשט נאכדעם ווי זי ווערט דורכגיין דעם רשות פון די גויים און ווערט דערנאך פון זיי צוגענומען ווערן. און דער טעם דערויף איז, ווייל (כך עלה) ברצונו ית', אז דוקא פון אן ארץ הגויים[40] זאלן אידן, דורך זייער עבודה, אויפמאכן אן ארץ ישראל, אן ארץ הקדש*[40]. איז דעריבער מובן, אז „נתנה להם" איז ניט אין סתירה צו „ונתנה לאשר ישר בעיניו", נאר פאר־קערט: מיט דער נתינה „להם" ווערט גאר דורכגעפירט די כוונה פון דער נתינה „לאשר ישר בעיניו" — אז די ארצות הגויים זאלן אידן פארוואנדלען אין אן ארץ ישראל.

---

40) וע"ד המעלה דאתהפכא חשוכא לנהורא. ועפ"ז יובן גם מה שנכתבו כו"כ פרשיות בתורה, יותר מספר שלם, בכדי שיוכלו להסביר לאוה"ע שכיבוש א"י אינו גזילה — כי מכיון שרצון העליון הוא שארצות הגויים יהפכו לארץ־ישראל, לכן גוגע שגם הגויים יסכימו על זה.

וראה עד"ז זח"ב סז, ב וסת, א (הובא ונתבאר בד"ה ויאמר משה תש"ט פ"ו), שע"י הוודאות יתרו דוקא הי' הענין דמתן תורה. וראה לקמן הערה 52.

*40) להעיר מזח"א סב, א: אי לא את־ייהיבת ארעא קדישא לכנען בקדמיתא ויש־לוט כה לא הות ארעא חולקי ועדבי דקודב"ה.

י. לויט דעם וועט אויך זיין פאר־ענטפערט פארוואס אין דער „תורה" ווערט אריינגענומען ניט בלויז דער סיפור פון מעשה בראשית, נאר זויך אלע אנדערע פרשיות וואס ביז „החדש הזה לכם", ווארום דורך די אלע פר־שיות ווערט פארשטאנדיק אז דאס וואס דער אויבערשטער האט אוועק־גענעבן א"י „לאשר ישר בעיניו" איז געשען תיכף ווען „הוא בראה"; און אז „נתנה להם" איז נאר געווען א מיטל צו דורכפירן דעם איינציקן רצון פון „נתנה לנו":

כשם ווי בנוגע כללות הבריאה, לערנט אונז די תורה באלד אין די ערשטע ווערטער „בראשית ברא", אז די בריאה איז געווען „בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנק־ראו ראשית"[41], און פונדעסטוועגן זיי־נען ביז דאן, ביז צו מתן תורה ווען ס'איז געווארן עם ישראל, געווען אזויפיל דורות וועלכע זיינען ניט „חשובים לפני המקום"*[42] — ווייל כך עלה ברצונו ית', אז די „מרגליות" זאל אריסגענומען ווערן דוקא פונעם „חול"*[43];

אזוי איז עס אויך בשייכות צו ארץ ישראל: דאס וואס „נתנה לאשר ישר בעיניו" — איז געווען במחשבתו של הקב"ה גלייך ביי בריאת הארץ, ביז אז דערנאך ווען „נפרדו איי הגוים בארצותם איש ללשונו"[44], איז א"י „נפלה בחלקו של שם"; און אויך נאכדעם דערציילט די תורה „והכנעני אז בארץ" בסמיכות צום אויבערשטנס הבטחה „לזרעך אתן את הארץ הזאת"[45] — אז בעת דער כנעני האט

---

41) פרש"י כאן. וראה לעיל הערה 2.

*41) פרש"י ר"פ וישב.

42) נח יו"ד, ה.

43) לך יב, ו"ז.

געהאלטן אין איינגעמען״ א״י ״מזרעו של שם״, האָט דער אויבערשטער באַלד באַוואָרנט דורך אַן אָנזאָג צו אברהם אבינו, אַז ער איז דערמיט ניט מבטל ח״ו די נתינה לזרעו של שם, נאָר ״עתיד אני להחזירה לב־ניך״ [45].

היות אָבער אַז מען קען דערביי פרעגן: זאָל טאָקע זיין אַז ביז דער נתינה ״לנו״ דאַרף א״י דורכגיין די נתינה ״להם״, אָבער דערויף וואָלט דאָך געווען געגנוג אַז א״י זאָל זיך ביי זיי געפינען בלויז אַ קורצע צייט. פאַרוואָס איז א״י געקומען ״לנו״ ערשט נאָכן אָפזיין ביי די כנענים אַוויפיל יאָרן? — אויף דעם קומט תורה מיטן ענין פון ברית בין הבת־רים, און גיט צו פאַרשטיין, אַז כך עלה ברצונו ית׳: אַזוי איז דער רצון הוי׳, אַז די נתינה (בפועל) פון א״י צו אידן זאָל קומען דווקא נאָכדעם ווי ״גר יהי׳ זרעך בארץ לא להם וע־בדום וענו אותם ארבע מאות שנה״ [46].

און אַלס המשך צו דעם קומען די וויטערדיקע פרשיות וואו עס ווערן דערציילט די פרטים ווי די גזירה איז פאַרגעקומען לפועל אינעם גלות מצרים; און דערנאָך — דער סיפור וועגן יצי״מ, ווי דער אויבערשטער האָט אַרויסגענומען די אידן פון מצ־רים בכדי זיי צו פירן ״אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש״ [47].

יא. לאחרי כל הנ״ל פאַדערט זיך נאָך ביאור — בפנימיות הענינים [48]: הן אמת, אַז ווייל אידן דאַרפן וויסן (ניט בלויז ווי זיי גופא זאָלן זיך פירן, נאָר אויך) וואָס אָפצוענטפערן די אוה״ע, דערפאַר שטייען אין תו־רה אויך די פרשיות פון בראשית ביז החדש הזה לכם, וואָס אין זיי געפינט זיך דער ענטפער אויף דער טענה פון אוה״ע ״לסטים אתם״; ס׳איז אָבער דאָך שווער צו באַגעמען: נאָך דעם אַלעם איז דאָך תורה פאַרט, בעיקר, אַ לערנונג פאַר אידן בנוגע זייער אייגענער הנהגה — איז ווי שטימט עס דערמיט וואָס ״פתח בברא־שית״, אַז די פתיחה פון תורה איז גאָר מיט ענינים וואָס זיינען פאַר אידן נויטיק צו וויסן בלויז בכדי צו ענטפערן די אוה״ע, און ערשט נאָכדעם ווי מער פון אַ גאַנצן ספר לערנט אידן וואָס צו זאָגן ״להם״, הויבט זיך ערשט אָן די פרשה פון החדש הזה לכם און די וויטערדיקע מצות און הוראות וועלכע זיינען נוגע צו אידן גופא?!

מוז מען דעריבער זאָגן, אַז אָט דער סדר לויט וועלכן תורה איז אויסגע־שטעלט געווארן, איז אויך אַ טייל פון תורה — אַ הוראה *[48]. אין דעם סדר איז אָנגעוויזן אַ הוראה בנוגע צום סדר פון לימוד התורה:

דער תכלית פון לימוד התורה איז, אַז אַ איד זאָל זי לערנען אין אַזאַ אופן ווי זי איז העכער פון וועלט — וואָס האָט ניט קיין שייכות צו אוה״ע [49]. ובדוגמא צו די מצות און

---

44) טרם שגמר לכובשה, כלשון רש״י שם (פסוק ו) ״הי׳ הולך וכובש״.

45) רש״י שם.

46) לך טו, יג.

47) שמות ג, ח.

48) הביאור ע״פ דרך הפשט — ראה לציל

*48) ראה גם לקו״ש ח״י ע׳ 1 ואילך. ח״כ ע׳ 1 ואילך.

49) שלכן, ישראל העוסק בתורה הוא למעלה מכה״ג שנכנס לפני ולפנים (הוריות יג, א) — מקום הכי מקודש שבעולם. משא״כ עכו״ם העוסק בתורה (בשבע מצות דידהו) הוא רק ככה״ג (תוד״ה הרי — ע״ז ג, א) — כי התורה שעכו״ם לומדים הוא רק כמו שנמשכה ונתלבשה בהעולם.

הוראות וואס פון „החדש הזה לכם" וועלכע זיינען געגעבן געווארן צו אידן זייענדיק שוין אן עם „סגולה מכל העמים"; נאר בכדי צוצוקומען צו דער מדריגה, פאדערט זיך פריער דער לימוד וואס איז צוגעפאסט צום נפש הבהמית, „הגוי שישנו בכאו"א מישראל" [50] — בדוגמא ווי די פרשיות וואס ביז החדש הזה לכם וואס מיט זיי קענען אידן אויפקלערן דעם אמת צו די אומות העולם.

און דעם טעם דערויף, וויייזט תורה אן אין דעם סדר וואס איז געווען בנוגע צו א"י, כדלקמן.

יב. וועט מען עס פארשטיין דורך מקדים זיין דעם מאמר רז"ל אין גמרא [51], אז א אידיש קינד, זייענדיק „במעי אמו", „מלמדין אותו כל התורה כולה", און דערנאך, בעת ער קומט ארויס „לאויר העולם", קומט א מלאך און „משכחו כל התורה כולה". פרעגט מען די שאלה: וויבאלד אז סיי ווי מאכט מען אים פארגעסן אלץ וואס ער האט געלערנט — צוליב וואס לערנט מען דאס מיט אים פריער?

איז דער ביאור אין דעם: תורה דארף זיין ביי אידן דורך לימוד ועסק ויגיעה, ניט אין אן אופן פון „נהמא דכסופא". דערפאר מוז ער פארגעסן די לייכט דורכגעלערנטע „תורה כולה", בכדי אז ער זאל צו דעם דערגרייכן מיט זיין אייגענער הארעוואניע,

— על דרך דוגמא ווי ארץ־ישראל [52], וואס דער אויבערשטער האט געוואלט אז פריער זאל זי זיין אן ארץ־הגויים — „נתנה להם" [53] און אידן בעבודתם זאלן זוכה זיין און פון איר מאכן ארץ־ישראל —

און דאך לערנט מען מיט אים פריער „כל התורה כולה", וואס ווען דער גאנצער לימוד התורה וואלט זיך ביי אים אנגעהויבן נאר פון זיין אייגענעם לימוד, איז זייענדיק א נברא (ובפרט נאך אז די נשמה איז מלובש אין א גוף און א נפש הבהמית) וואלט ער געגומען תורה אויך בלויז ווי א נברא, ווי זי איז בהגבלה אין גדר הבריאה, ד.ה. אזא דרגא אין תורה וואס איז שייך אויך צו „אומות העולם",

— בדוגמת א"י, אז ווען איר שייכות צו אידן וואלט זיך אנגעפאנגען ערשט ביי איר כיבוש (און ניט פריער דורכן „נתנה (במחשבה) לאשר ישר בעיניו" בעת הבריאה), איז אמת טאקע אז אויך דערמיט וואלט זי נקנה געווארן צו אידן, אבער דאן וואלט דער קנין ניט אויסגעשלאסן לחלוטין די אלע אומות העולם פון

שהתורה מתחלת אצל ישראל בב' ואצל אוה"ע בא' (ראה מגילה ט, א: וכתבו לו אלקים ברא בראשית), כי הטעם שהתחלת התורה היא בב' הוא כי „דברה תורה.. בבריאה.. והב' [היא שני'] רומז לבריאה" (לקו"ת להאריי"ל בתחלתו). ולכן אצל ישראל שיש להם בחי' התורה דאצילות ג"כ, התורה שנתלבשה בבי"ע היא אצלם דבר שני — בי"ת, משא"כ אוה"ע ששייכים רק לבחי' התורה שנתלבשה בעולם, הרי תורה זו היא אצלם דבר הראשון — אל"ף. ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 3 ואילך.

50) ראה קובץ מכתבים לתהלים ע' 218 (אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ז ע' עד) ובהנסמן שם.

51) נדה ל, ב.

52) ראה ברכות ה, סע"א: שלש מתנות טובות כו' לא נתנן אלא ע"י יסורין.. תורה וארץ ישראל כו'.

וע"פ מ"ש לקמן בפנים שע"י היגיעה מתגלה ה„נתנה" (שא"א להגיע לזה ע"י עבודה) — יומתק הלשון מתנות כו'.

53) ויומתק ביותר, ע"פ מה שלמדו (בגדה שם) הענין ד„ומשכחו כו'" מהכתוב לפתח חטאת רובץ.

צו האָבן עפּעס אַ זכות און שייכות צו ארץ־ישראל,

און דעריבער לערנט מען די תורה מיטן ולד ווי ער איז נאָך במעי אמו — ד.ה. מיט דער נשמה ווי זי איז בבחי' „עיבור" אין מלכות דאצי־לות[54], איידער זי ווערט אַ נברא — וואָס דאָן איז דער אופן הלימוד אַן די הגבלות פון אַ נברא[55] און עס ווערט אים געגעבן די תורה ווי זי איז בלי גבול; און דורכדעם האָט אַ איד בכח[56], אַז דערנאָך דורך זיין לערנען דאָ בעולם הזה זאָל אים מאיר זיין אויך יענע בחינה פון תורה וועל־כע מען האָט מיט אים געלערנט זיי־ענדיק במעי אמו וואָס איז העכער פון גדר הנבראים,

— בדוגמת א"י, אַז דערפאַר וואָס איר נתינה צו אידן (במחשבה) איז געווען נאָך פריער, גלייך בתחלת הבריאה, גיט זיי אָט די נתינה אַ כח אין דער עבודה פון „כבשתם ארצות שבעה גוים", אַז דורכדעם זאָל זי ווערן א"י אין אַזאַ אופן וואָס איז לגמרי שולל פון די אומות יעדן זכות אויף איר, אַפילו אַ זכות בכח.

יג. דער סדר הנ"ל — „נתנה לא־שר ישר בעיניו", דערנאָך „נתנה להם" און דערנאָך „נטלה מהם ונת־נה לנו" — באַווייזט ניט נאָר דעם אופן פון לימוד התורה [אַז צום אַנ־הויבס איז „מלמדין אותו כל התורה כולה" מלמעלה, דערנאָך קומט דער לימוד דורך יגיעה פון דעם מענטשן (ביז אַז דער אויבערשטער האָט איינ־געשטעלט[57], אַז דער תחלת הלימוד איז „שלא לשמה"[58]), און ערשט דער־נאָך איז אים מאיר דער „אור התו־רה" בדוגמת די תורה וואָס מלמדין אותו מלמעלה], נאָר אויך פון סדר השתלשלות פון תורה גופא:

תורה מצד עצמה איז חכמתו ורצו־נו של הקב"ה[59] — איז עס על דרך דוגמא פון „נתנה לאשר ישר בעיניו" וואָס האָט נאָך ניט קיין שייכות אוי־סער צו „ישר" און טוב פון קדושה;

דערנאָך איז די תורה „נסעה וירד־דה"[60] און זיך אַראָפּגעלאָזן אין די עולמות בריאה יצירה ועשי': דער חלק הדרוש והרמז פון תורה — אין די עולמות בריאה ויצירה[61], און דער חלק הפשט — אין עולם העשי'[62], וואָס דערמיט איז עס בדוגמת „נתנה להם", וואָרום אין די עולמות בי"ע

54) לקו"ת שה"ש ח, ד.

55) עפ"ז מובנת התמי' גדולה איך אפשר ללמוד כל התורה כולה במשך ט' חדשים? !

56) ראה עד"ז לקו"ת שלח מד, א.

57) ראה פיה"מ להרמב"ם ר"פ חלק (ד"ה וכת חמישית): שים בדעתך כו'.

58) וי"ל, ששני ענינים אלו בירידת התו־רה, הם דוגמת שני הענינים שב„נתנה להם" בנוגע לא"י: מה שמשכחין אותו התורה שלמד למעלה ונשאר אצלו רק הבחי' דתורה השייכת לעולם (וגם לאוה"ע) — דוגמת מה שהי' להם זכות בכח בארץ גם כשהיתה בפועל בחלקו של שם; ומה שתחלת הלימוד הוא „שלא לשמה" (ודוקא „מתוך שלא לשמה בא (את"כ) לשמה") — דוגמת הנתינה להם בפועל, כשכבש הכנעני את הארץ מזרעו של שם (והוצרך ליטלה מהם ולתת לנו).

59) לשון אדה"ז בתניא פ"ד (ח, סע"א) — והכוונה לבחי' חכמה דאצילות, כמובן מ„ש שם „כי הוא היודע והוא המדע וכו'", שזהו בחכמה דאצילות (פ"ב בהגהה).

60) לשון אדה"ז שם פ"ד (ח, ב).

61) ושתי דיעות בזה: לפי הע"ח — רמז ביצירה ודרוש בבריאה, ולפי המ"מ — דרוש ביצירה ורמז בבריאה (ראה לקו"ד ח"ד תשעא, א־ב).

62) ע"ח ומ"מ — הובא בלקו"ד שם.

איז שוין פֿאַראַן אויך רע[63], ובפרט עולם העשי' (הגשמי) וואָס ער איז „רובו ככולו רע"[64] — ס'האָט אַ שייכות „להם";

אָבער פונדעסטוועגן איז דאָך „נעוץ תחלתה בסופה"[65] — אַז דוקא דורכן לימוד הפשט שבעולם העשי' ווערט נתגלה דער עצם פון תורה (וואָס איז העכער[66] אויך פון דעם חלק הסוד וואָס איז ניט אַראָפּ בירידה אין בי"ע און געבליבן באצילות[67]) — און דאָס איז על דרך ווי „נתנה לנו" וואָס קומט דורך „נטלה מהם", אַז דוקא דורך אָרויסנעמען פון „זיי", אין עולם העשי', ווערט אונז געגעבן די פּנימיות ועצמות התורה.

און דאָס איז רש"י מרמז גלייך בתחלת פּירושו על התורה, אין זיין ערשטן דיבור, וואָס דינט אויך ווי אַ הקדמה (כנ"ל בתחלת השיחה) צו אַלע זיינע פּירושים אויף חומש: אַז צום ערשטן דאַרף מען פאַרשטיין דעם „פּשוטו של מקרא" (וואָס איז אויך כוונת ודרך פּירוש רש"י), און דוקא דורך דעם קומט מען דערנאָך צו „יינה של תורה", צו „רזין דאורייתא" און „רזין דרזין" (וואָס זיינען אויך דאָ אין זיין פּירוש), ביז אַז גאָר בקרוב ממש וועט מען קומען צו די טעמי תורה שיתגלו לעתיד[68] דורך משיח צדקנו,

און דאָן וועט אויך זיין די שלימות פון „נטלה מהם ונתנה לנו" בנוגע צו ארץ־ישראל כפשוטה, אַז אידן וועלן באַקומען גאַנץ ארץ־ישראל — אויך קיני קנזי וקדמוני[69], און נאָך מער: אַז ארץ־ישראל וועט נתפשט ווערן בכל הארצות[70], אין דער גאולה האמיתית והשלימה, דורך משיח צדקנו, יבא ויגאלנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ בראשית תשכ"ו)

---

63) ורק באצילות „לא יגורך רע" (תהלים ה, ה).

64) תניא פ"ז (יא, ב).

65) ספר יצירה פ"א מ"ז. וראה לעיל הערה 3.

66) שבשביל זה הי' ירידת התורה למטה, שהרי כל ירידה היא צורך עלי'. וראה לקו"ת ויקרא (ה, ב) שע"י האותיות והפסוקים נמשך מבחי' כתר שלמעלה מהחכמה.

67) תניא פ"מ בהגהה (נו, רע"א). לקו"ת שם.

68) ראה רש"י שה"ש א, ב.

69) רש"י לך טו, יח. ב"ר פמ"ד, כג.

70) ראה פסיקתא רבתי פ' שבת ור"ח. ילקו"ש ישעי' רמז תקג.